

Μουσείου Αθηνών 33 [μια Ανθολογία], γραμμένος στην Ύδρα -και πάλι- στις 20 Αυγούστου 1808. Τους τελευταίους δύο χρονολογημένους και υπογεγραμμένους κώδικές του [πρ. Ηλιού Ύδρας 722 και Βυζαντινού Μουσείου Αθηνών 33] ο Μαρούκας κατακλείει και πάλι με ένα πανομοιότυπο κολοφώνα, που έχει -συγκεκριμένα- ως εξής [ο ακόλουθος κολοφών μεταφέρεται εδώ από τον κώδικα πρ. Ηλιού Ύδρας 722, φ. 121r πανομοιότυπο του αντίστοιχου κολοφώνα του κώδικα Βυζαντινού Μουσείου Αθηνών 33, φ. 194r, βλ. στη σχετική φωτογραφία]:

Ὡσπερ ξένοι χαίρουσιν ιδεῖν πατρίδα,
καὶ οἱ θαλαπτεύοντες ιδεῖν λιμένα,
οὕτω καὶ οἱ γράφοντες ιδεῖν βιβλίου τέλος.
Εἴληψε τέλος τὸ παρόν, / διὰ χειρὸς
κάμου ἀμαθοῦς Δημητρίου Μαρούκα,
/ τοῦ ἐκ τῆς περιφήμου νήσου Ύδρας,
/ ἐν ἔτει σωτηρίῳ ἁωσ', Δεκεμβρίου 22,
/ ἐν τῇ νήσῳ Ύδρα, / καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες
εὐχεσθε ὑπὲρ ἐμοῦ.

Τῶν ἀνὰ χειρὰς λαβόντων τὴν δὲ βίβλον,
/ δέομαι θερμῶς τοῦ δοῦναι μοι
συγγνώμην, / περὶ τῶν κειμένων ἐν
ταύτῃ γε σφαλμάτων, / ἅτινα πεφεύγασι
τὸν ὀφθαλμὸν μου.

Ἡ μὲν χεὶρ ἢ γράψασα σήπεται τάφῳ,
/ γραφὴ δὲ μενεῖ εἰς χρόνους μακροτάτους.
Τῷ συντελεστῇ τῶν καλῶν Θεῶ, δόξα.
Συμπερασματικά, λοιπὸν (καὶ με βάση
τα παραπάνω στοιχεία), ο Δημήτριος
Μαρούκας ἦταν Ὑδραῖος κωδικογράφος
καὶ μελοποιός, ο οποίος δραστηριοποιήθηκε
στο νησί του μέσα σ' ἓνα χρονικὸ πλῆθος,
που ορίζεται σαφῶς ἀπὸ το τελευταίον
τέταρτο τοῦ 18^{ου} ἕως το πρώτο τέταρτο
τοῦ 19^{ου} αἰ. Ὡς κωδικογράφος ἦταν ἓνας
ἰδιαίτερα καλαίσθητος καλλιτέχνης,
που κατέλιπε λίγα μὲν ἀλλὰ ἐντέχνα
φιλοτεχνημένα χειρόγραφα. Ὡς μελοποιός,
καὶ παρά τὴν περιορισμένη διάδοσιν
που γνώρισαν οἱ (λιγοστές ἐπίσης)
συνθέσεις του, ἔχαιρε ἰδιαίτερης ἐκτίμησιν
μεταξὺ τῶν ὁμοτέχνων του· ἀξιόπιστη
μαρτυρία πρὸς τοῦτο εἶναι οἱ ἀκόλουθοι
(ἀφιερωμένοι στὸν ἐν λόγῳ Δημήτριον)
στίχοι, τοὺς οἰοῦμαι σημεῖωναι ὁ γραφέας
τοῦ κώδικα Μεγίστης Λαύρας I 88, Σωφρόνιος
ὁ προηγούμενος τῆς Λαύρας (στο τέλος [φ. 310r]
τῆς ἀνθολογουμένης στὸν κώδικα σειράς τῶν
κατ' ἕχον Χερουβικῶν τοῦ Δημητρίου):
Αὐτὸς ὁ φαινὸς ἀστὴρ εἰς τὴν ἀνατολήν
του/ὄλα τὰ ἄστρα τὰ λαμπρὰ φέρ' εἰς
ὑποταγὴν του/κ' ἐκεῖνα ποῦ μὲ ἔπαρσιν
σ' αὐτοῦ τὴν ἀπουσίαν/λάμπουσι καὶ

φωτοβολοῦν εὐθὺς ἢ παρουσία/αὐτοῦ
τὰ κάμνει ὡς νεκρὰ χωρὶς νὰ ἔχουν
νοῦρι/καὶ τότε πλέον φαίνεται σ' ὄλα
τοὺς τὸ κουσοῦρι/ὄλας τὰς ὠραιότητας
τῶν λοιπῶν τὰς σκοτίζει/κι' ἀμόρφους
καὶ οὐτιδανούς αὐτὰς τὰς σχηματίζει/
οὕτω καὶ σὺ εἰς τὸν χορὸν μεταξὺ τῶν
ὠραίων/τὸ πρόσωπόν σου τὸ λαμπρὸν
μαρμαρυγὰς τ' ὠραῖον/καὶ καθὼς δὲν
ἐλέγοντο φωτοειδεῖς ἀστέρες/τὰ ἄστρα
ἂν δὲν κρύπτετο ὁ ἥλιος ταῖς ἐσπέρας/
οὕτω ἂν δὲν ἐκρύπτουσαν καὶ σὴ ἢ
ὠραιότης/τῶν λοιπῶν ἐλογίζετο μίαν
μηδαμίνους/ὅμως τὸ κρύψιμον σ' αὐτὸ
ποῦ εἶναι ἡ αἰτία/ἢ ὠραιότης τῶν
λοιπῶν ἐν ὑπερφηανίᾳ/νὰ λάμπῃ
τοῦτο εἰς ἐμὲ πρόξενον εὐθυμίας/κ'
ἀκαταπαύστων στεναγμῶν εἶναι καὶ
δυστυχίας. Α.ΧΑΛ.

Βιβλιογραφία:

Χαλδαιάκης, Αχ. Γ., «Η ψαλτική παράδοση
της νήσου Ύδρας. Α'. Ὑδραῖοι κωδικογράφοι,
μελοῦργοὶ καὶ ψάλτες», *ΕΕΦΣΠΑ* 32 (1998-
2000) 181-183 καὶ 189-190. Χαλδαιάκης, Αχ.
Γ., «Περὶ τὴν καταλογογράφηση τῶν μουσικῶν
χειρογράφων τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος», *Μουσι-
κολογία* 16 (2002) 147 καὶ 165 (ὑποσημ. 127).
Χαλδαιάκης, Αχ. Γ., *Τα χειρόγραφα βυζαντινῆς
μουσικῆς-Νησιωτικῆς Ἑλλάδος*, τ. Α': Ὑδρα,
Ἀθήνα 2005, σ. 180-193. Χαλδαιάκης, Αχ. Γ.,
Βυζαντινολογικὰ, Ἀθήνα 2010, σ. 638-640,
646-647, 951-952.

Μαρουλιανός, Εμμανουήλ. Ὁ
ιερέας Εμμανουήλ Γ. Ανδρεαδάκης,
ὁ οποίος ἔμεινε γνωστός μετὰ τὸ ὄνομα
«παπα-Μαρουλιανός», ἀπὸ τὸ χωριὸ
Μαρουλά, γεννήθηκε περὶ τὸ 1824,
στο χωριὸ Σελλί Ρεθύμνου. Ἀργότερα,
μετὰ τὸν γάμου του, ἐγκαταστάθηκε ὡς
ἐφημέριος στο χωριὸ Μαρουλά. Ἐλαβε
μέρος καὶ στὶς τέσσερις κρητικὲς ἐπανα-
στάσεις κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ δευτέρου
μισοῦ τοῦ 19^{ου} αἰ. Ἀρχισε τὸν ἀγῶνα μετὰ
τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1858, συμμετείχε
στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1866-69, μετὰ
τοῦ σώμα, στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1878
ὡς «ἀρχηγός» πλέον τοῦ νομοῦ Ρεθύ-
μνης καὶ στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1897,
ἀν καὶ σὲ μεγάλην ηλικία, ἐπικεφαλὴς
τῶν πολεμιστῶν τῆς Ρεθύμνης. Καὶ οἱ
δύο γιοὶ του ἐντάχθηκαν στὶς τάξεις τοῦ
ἐλληνικοῦ Στρατοῦ. Ἀπεβίωσε σὲ ηλικία
85 ἐτῶν τὸ 1909 στὴν Ἀθήνα. Ἡ κηδεῖα
του ἐγένετο δημοσία δαπάνη. Εἶχε τιμηθεῖ
μετὰ τὸν Ἀργυρὸ Σταυρὸ τοῦ Τάγματος
τοῦ Σωτήρος.

**Μάρσος. Ἐπίσκοπος στὴν Κύπρο (7^{ος}
αἰ.).** Ὁ ἐπίσκοπος Μάρσος μας εἶναι
σήμερα γνωστός ἀπὸ τρεῖς μολύβδι-
νες σφραγίδες (μολυβδόβουλα) του,

δύο ἐκδεδομένες (που βρίσκονται στο
Κυπριακὸ Μουσεῖο) καὶ μίαν ἀνέκδοτη
(σε ἰδιωτικὴ συλλογή), που βρέθηκαν
στὴν Κύπρο (ἡ ἀνέκδοτη βρέθηκε στὴν
περιοχὴ τοῦ χωριοῦ Ἀραδίππου, κοντὰ
στὴ Λάρνακα). Τα μολυβδόβουλα αὐτά,
που φέρουν τὴν ἐπιγραφή σὲ συνεχῆ
μεγαλογράμματῃ γραφῇ καὶ διαβάζονται
ὡς, ΜΑΡCΟV ΕΠΙCΚΟΠΙΟV= Μάρσου
ἐπισκόπου, χρονολογούνται στὸν 7^ο
αἰ., ἐποχὴ ἀκμῆς τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ.
Εσφαλμένως στὸν D.M. Metcalf (σ.
524) ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότητα
τῶν δύο σφραγίδων τοῦ Κυπριακοῦ
Μουσείου, ὅπως ἐπίσης ἐσφαλμένως
ἀμφισβητεῖται καὶ τὸ ὄνομα 'Μάρ-
σος', ἀποδιδόμενον ἐκεῖ ὡς 'Μάρκος'
(Marcos). Τὸ ὄνομα 'Μάρσος' μαρτυ-
ρεῖται στὶς πηγές ὡς κύριον προσογο-
ρικόν. Περαιτέρω, Μάρσος ὀνομαζόταν
ὁ ἐπίσκοπος Βοιωτίας τῆς Ἑλλάδος, ὁ
οποῖος μετέσχε στὴ Β' Οἰκουμένηκῆ
σύνοδο (381). π.Φ.Ι.

Βιβλιογραφία:

Metcalf, D.M., *Byzantine Lead Seals from Cyprus*,
Cyprus Research Center, Nicosia 2004, Nos.
F.31 (σ. 524) καὶ 848 (σ. 546). Χαρίτων Σταυ-
ροβουნიώτης, μόν., «Μερικὴ ἀναθεώρηση τοῦ
ἐν χρῆσει Καταλόγου ἐπισκόπων τῆς ἐπισκοπῆς
Κιτίου (Προσθήκες καὶ Εἰσπηγήσεις)», *ΚΣ* 67-68
(2003-2004) 164-165.

Μαρτίνος. Ἅγιος.

1. Επ. της Τουρ (316-395). Γεννήθηκε
τὸ 316 στὴ Savria, στὴν ἐπισκοπὴ τῆς Πα-
νονίας (σημ. Szombathely τῆς Ουγγαρίας).
Ὁ πατέρας του ἦταν ὑψηλόβαθμος ἀξιωματικός
τῆς αυτοκρατορικῆς φρουρᾶς. Ὁ Μαρτίνος
μεγάλωσε στὴν Παβία τῆς βόρειας Ἰταλίας,
ὅπου στρατοπέδευε ἡ μονάδα τοῦ πατέρα
του, καὶ σὲ ηλικία δέκα ἐτῶν, ἐγένετο κατ-
χούμενος, ἔχοντας ἀποφασίσει νὰ ἀσπαστεῖ
τὸν χριστιανισμό, παρά τὶς ἀντιρρήσεις
τῆς οἰκογένειάς του. Ὡς υἱὸς ἀξιωματι-
κοῦ, ἔκανε χρῆσιν τοῦ δικαίωμάτος του νὰ
καταταγῆ στὸν ρωμαϊκὸ στρατὸ καὶ περὶ
τοῦ 334 βρέθηκε μετὰ τὴν μονάδα του
στὴν Γαλατία (σημ. Ἀμιέν τῆς Γαλλίας).
Σύμφωνα μετὰ τὸν βιογράφο του Σουλπίκιον
Σεβήρον, ὑπῆρξε στὸν στρατὸ γιὰ δύο
μόνον ἔτη, ἀν καὶ νεότεροι μελετητὲς
ἀμφισβητοῦν τὴν πληροφορία, θεωρώντας
ὅτι θὰ ὀλοκλήρωσε τὴν στρατιωτικὴν του
σταδιοδρομίαν, παραμένοντας στὸν στρα-
τὸ γιὰ 25 χρόνια. Πάντως, ἀνεξάρτητα
ἀπὸ τὴν διάρκεια τῆς στρατιωτικῆς του
ὑπηρεσίας, λίγο πρὸ τῆς μάχης μετὰ
τοὺς Γαλάτες στὴ Βορματία, ὁ Μαρτίνος
ἀποφάσισε ὅτι ἡ πίστις του δὲν του ἐπιτρέπει
νὰ σκοτώνει ἀνθρώπους καὶ δῆλωσε

ὅτι εἶναι στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ καὶ
δὲν μπορεῖ νὰ πολεμήσῃ. Ὅταν κατ-
γορήθηκε γιὰ δειλία καὶ φυλακίστηκε
ὡς λιποτάκτης, προσφέρθηκε νὰ τεθεῖ,
ἀσπλος, ἐπικεφαλὴς τῶν στρατευμάτων.
Οἱ ἀνώτεροί του σχεδίαζαν νὰ δεχτοῦν
τὴν πρότασίν του, ἀλλὰ τελικὰ οἱ Γαλάτες
ζήτησαν νὰ συνθηκολογήσουν, ἡ μάχη
δὲν ἐγένετο καὶ ὁ Μαρτίνος ἀπολύθηκε
ἀπὸ τὸν στρατὸ.

Στὴ συνέχεια, ὁ Μαρτίνος πῆγε στὴν
πόλιν Caesarodunum (σημ. Τουρ) καὶ
ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Ἰλαρίου τοῦ Πουα-
τιέ. Ὑπῆρξε πολέμιος τοῦ ἀρειανισμοῦ
τῆς αυτοκρατορικῆς αὐλῆς καὶ μετὰ
τὴν ἐξορία τοῦ Ἰλαρίου στὸ Πουατιέ,
ἐπέστρεψε στὴν Ἰταλία. Σύμφωνα μετὰ

Simone Martini, Ὁ ἅγιος Μαρτίνος
ἐγκαταλείπει τὴν στρατιωτικὴν ζωὴν,
ἐπιλέγοντας τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου,
τοιχογραφία (1322-1326), ναὸς Ἁγίου
Φραγκίσκου, Ἀσίζη (Ἰταλία)

τὸν βιογράφο του, καθ' ὁδὸν ἀντιμε-
τώπισε τὸν διάβολο καὶ, λαμβάνοντας,
δι' ἐνυπνίου, τὴ θεϊκὴ ἐντολή νὰ ἐπι-
στρέψῃ στὸ σπίτι του, διέσχισε τὶς Ἄλ-
πεις καὶ ἀπὸ τὸ Μιλάνο ἐφθάσε στὴν
Πανονία. Ἐκεῖ, δίδαξε τοὺς συντοπίτες
του καὶ κατὰφερε νὰ προσέλθουν στὸν
χριστιανισμό ἡ μητέρα του καὶ ἀρκετοὶ
ἀκόμη. Ἡ ἀντίθεσίν του στὸν ἀρειανισμό
προκάλεσε τὴν ἐκδίωξίν του ἀπὸ τὴν
περιοχὴν τοῦ Ἰλλυρικοῦ, ἐνῶ καὶ ὁ
ἀρειανὸς ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Μιλάνου,
Αυξέντιος, τὸν ἐξόρισε ἀπὸ τὴν πόλιν.
Κάποιες πρώιμες πηγές τὸν θέλουν νὰ
ἀγεῖ ἐρημητικὸν βίον στὴν νήσον Gallinaria
(σημ. Isola d'Albenga, στὴ θάλασσαν τῆς
Λιγουρίας).

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ἰλαρίου
στὴν Τουρ τὸ 361, ὁ Μαρτίνος πῆγε
κοντὰ του καὶ ἱδρύσε μονὴν σὲ κοντινὴν
περιοχὴν, που ἀργότερα κατέστη περίφημη
μονὴ Βενεδικτίνων (μονὴ τοῦ Ἁγίου